

[Erdélyi Magyar Adatbank]
LÁSZLÓFFY ALADÁR
(1937)

Verseiben az értelem, a gondolat a legfőbb művészi indíték, a különböző eszmék, életsíkok ütköztetése, egymás mellé helyezése azonban gyakran szinte lágy líraiságot ad költészetének. Lászlóffy Aladár borzas lázadónak indult a hatvanas évek elején, azóta következetesen vállalja az avantgárd ösztönzéseket, egy újfajta racionális alapozottságú költőiség kibontakoztatására. A líra és a próza határmezsgyéjén álló verseinek meghatározó jegye a XX. század minél teljesebb birtokbavételének a vágya. Ez a jó értelemben vett mohóság ad költészetének különleges, groteszk elemekkel árnyalt agitatív hangoltságot. A gondolatok és érzések váratlan összekapcsolásai mögött a távoli társítások ellenére mindig könnyen felismerhető a kapcsolat, áttekinthető a kihagyott, átugrott világ. A vers szakadozottsága csak látszólagos, a külső töredezettség mögött nagyon is átgondolt és kidolgozott ítélet húzódik meg. Lászlóffy Aladár összefoglaló, aforizmatikus kifejezésmódja éppen arra utal, hogy a költő gyakran a végeredményt közli velünk.

Férfiak

Hányan rohadtak el húsz és harminc között.
E kor a férfit vagy szemetet érleli bennünk.
Nemcsak a gyávák úszták meg szárazon,
s nemcsak a hősök tettek valami emlékezeteset.
Húsz és harminc között hányan rohadtak el.
Jobban kell utálnom őket, mint a múlt századot.
Kiszállok menet közben a kortársi liftből,

velük egyazon üvegből ne töltsenek nekem levegőt.
Ezek a fiúk sem bácsinak indultak, aki más fiút
fejet csóválva korhol, s nem ízének, aki lapulva
vet ágyat egy kitüntetés összkomfortos
bársonydobozában, de hát
sokan rohadnak el húsz és harminc között,
mert esős a nyár, mert száraz a nyár,
mert könnyű az élet, mert nehéz az élet,
mert nem jön ki nekik, mert kijön nekik,
mert egy leckét sosem felejtnek el,
mert másvalamit tökéletesen elfeledtek,
mert sokan rohadnak el húsz és harminc között.

Férfiak című verse így vág egyből a dolgok közepébe: „Hányan rohadtak el húsz és harminc között.” A következő, hasonlóképpen aforizmatikus sor korértelmezéssé tágítja a verset, s a korrallal való küzdelemben etikai alternatívát jelöl meg: „E kor a férfit vagy szemetet érleli bennünk.” Nem szükségszerű tehát a rohadás, van másféle emberi lehetőség is. Ehhez — részletezik a következő sorok — még csak hősnek sem kell lenni, éppúgy, mint ahogy a megmaradás sem csupán a gyáva meghunyászkodás eredménye lehet. Ellenpont ehhez a lehetőséghez a vers alaphangulatát meghatározó első sor ismétlése. Ezt újabb gondolatsík bekapcsolásával teszi vitathatatlaná: a megrohadó embereket önmaguk egykori vágyaival, terveivel szembe-síti, azokkal a nagyobb életlehetőségekkel, amelyekről ezek menet közben megfélekeztek. A vers lírai személyisége ily módon az ifjúság eszményeit, az élet romlatlan értékeit védi az eszményeket gyorsan feladó, rothadó emberekkel szemben. Szókincsének, kifejezőmódjának durva, nem poétikus elemei egyrészt ezt az ítélkezést teszik fiatalosan őszintévé és kérlelhetetlenné, másrészt ironikus jellegükkel elő-készítik a vers zárószakaszát, a gyarlóságok megideologizálásának megsemmisítő iróniáját, mely hangsúlyosan rámutat arra, hogy az okozat nem magyarázható semmiféle külső okkal. Ezt éppen azzal fejezi ki, hogy egymással ellentétes értelmű magyarázatok hangzanak el ugyanannak a jelenségnek okaként: „mert esős a nyár, mert száraz a nyár”. Nyilvánvaló, hogy a nyárnak semmi köze az emberek elrotha-

dásához, erkölcsi devalválódásához. Logikusan következett itt ez a nyelvi forma, az okhatározói mellékmondat, a képtelen külső okok lendületes, ironikus felsorolása viszont a belső felelősségre irányítja a figyelmet. Erre utal nyomatékkal az utolsó sor, mely a rohadás okaként magát a rohadást nevezi meg: „mert sokan rohadtak el húsz és harminc között”.

Lászlóffy gyakran ellentéteket szembesít, máskor egyetlen versben is sokféle költői nézőpontot alkalmaz, „milliárd színhelyen szemmel tartom a történelemlakót” — írja egyik versében. Ezért kószál szándékolt anakronizmusaival a világ távoli és jelen idejében egyszerre. A változó korokon átható változatlan elemeket kutatja, a jelenségek mögötti mélyebb, változatlan tartalmakat akarja feltárni. Éppen az erős gondolatiság igénye miatt fordul Lászlóffy Aladár nagyon gyakran kultúrelemekhez, történelmi vagy ismert művészi anyaghoz. *A rotterdami bírák* Erasmus korát idézi, a humanizmussal összeegyeztethetetlen tettek miatt magyarázkodnak Erasmus előtt a bírák a kor követelményeire hivatkozva, s a vers folyamán ez a magyarázkodás olyan újabb kori terminológiával zajlik, hogy a nyilvánvalóan szándékolt anakronizmus (agitátor, mentelmi jog stb. kifejezések) az újabb korban is gyakorta ismétlődő ellentmondást — a humanizmus és a politikai érdekek létbevágó ütközését — bontja ki.

Lászlóffy Aladár költészetét találóan jellemezte Farkas Árpád *Az átutazó* című versében, legfontosabb vonásait emelte ki, amikor az időben való vándorlását, költészetének a dolgok csecsemőkoráig visszanyúló szemléletmódját és kollektív alanyiségát nevezte meg:

„Jön egy férfi az időből
azték homályból longobárd ködből
lipicai kancán ógörög éjben
torkig többes szám első személyben”.

Láng Gusztáv pedig arra utal találóan, hogy „az időben kiteljesülő ember lírája ez a költészet, aki nemcsak viszonylagos végpontja akar lenni a történelmi fejlődésnek, hanem teljes jogú és teljes tudatú birto-kosa is: a Lászlóffy-vers ihletője a nembeli emlékezet”.

Az olvasó Apáczai
(*A nagykapu*)

Ezek a ködök Kolozsváron, az
utcák ködmönujjában. Tesznek
a tűzre benn, s kinn kiált
a bakter. Há-rom! há-rom!
Még három esztendőt, három
ködöt csak, mikor az orrukig
látnak sétáló uraimék, sebj,
csak az orráig lásson az ember,
ha orra előtt a könyv
van! Mindig a könyvig legalább,
könyvtől könyvig elgyalogol
valahogy az ember, a szív
megáll, az ember nem áll meg,
orcája veritékével emeli, beteszi
könyvek nagykapuját.

(*A dátum*)

A tél, a tél, megjött a könyvek
ideje, idege. A hajdankor közepén
vagyunk, mindig csak ez a tél
látszik ki a régóta tartó
havazásból, mindig csak ez az
este olvas bele a tovább
történi világba. Professzor
Apáczai, térdén az átlapozott
világgal, kinéz a havazásba,
keze a penna után nyúl, máshova
gondol. A dátum, ez a behavazott
kerítés, ott a korra nyíló
ablakon túl. Mögötte az utolsó
diákok: a házsongárdi fák.

Gy. Szabó Bélának az olvasó Apáczait ábrázoló fametszete az erdélyi magyar művelődés nagy alakját jelképpé emelte: a könyvbe merülő szigorú tekintet a tudás, ismeret, kultúra megszállottjaként mutatja őt, aki az elmék fényesítésével kívánta fölemelni nemzetét. Lászlóffy Aladár verse azt a tudóst idézi meg, aki a művelődésre süket közegben, megromlott egészséggel is eltökélten tanul, művelődik ereje fogytaig. A „ködök” és „sétáló uraimék” jelzik a közeget, groteszk-játékos ötlet mélyíti az ítéletet: A „nem lát tovább az orránál” szólás variációival egyfelől az ironikus elutasítást fejezi ki, másfelől viszont a kifejezésnek új, pozitív értelmet ad — az olvasást állítja szembe „sétáló uraimék” szellemi tunyaságával — a szellemnek a törekeny fizikumon túlmutató erejét és igényét érzékelteti. A vers második részében a tél és a havazás idegenségében az olvasó Apáczai a szellem fényével világít, ő lát legmélyebben a világba, a könyvek révén magasabb nézőpontból ítéli meg a kort, a könyvek a világ megismerését tették lehetővé számára, s ő a megismerést a változtatás igényére fordítja („penna után nyúl”), de ez a szándéka legyőzhetetlen akadályokba ütközik. A zárórész azt is érzékelteti, hogy ez a nagy szellem lehetetlen helyzetben küzdött. A vers két része szorosan összetartozik. A könyvek jelentik a kaput a világba, de a szellem fényét hozó személyiséget korlátozza életközegének „dátuma”, ő mégis eltökélten teljesíti szellemi küldetését, függetlenül pillanatnyi helyzetétől és értékeinek sorsától. A versben bizonyos szavak több értelem-ben, ambivalens jelentéstartalmakkal ismétlődnek, az egyszerűség ily módon intellektuális tágasságot szólaltat meg.

Papírrepülő

Lászlóffy Aladár prózaíróként is az intellektuális művészet képviselője. *Papírrepülő* (1973) című regényében egyetlen perc megvilágításával igyekszik ábrázolni az emberi teljességet. Ez a perc a múlt és jelen érzelmeinek, hangulatainak és gondolatainak szembesítő kerete. Az összegzésre kényszerítő alkalom az elmúlással való találkozás. A hőst édesanyjának halála készletbeli emlékező számvetésre, az élet értelmének és lehetőségeinek mérlegelésére. A visszafajtott

elmélkedés jellemvonásává keményedik, a múlt jelenként él az idegeiben, múlt és jelen mostani állandó szembesítése azonban a múltból csak a fájdalmas pillanatokot őrzi, illetve az egykori öröm is fájdalom már, hiszen a számvetés a veszteségek felmérése. Hősiünk nem történetekre, hanem hangulatokra emlékeznek. Egyetlen percének tudatvilágát teríti elénk, s azt próbálja megragadni, hogyan határozza meg egyetlen percünket is életünk milliányi eseménye. Tudatfénykép ez a regény a lét egy kritikus életösszegző pillanatában. A tudatkép színes mozaikokból rakódik össze: érzelmileg és gondolatilag egyaránt szélsőséges árnyalatok ütköznek egymással, mindegyik a saját létjogát és vitathatatlanságát védi. A Lászlóffy Aladár avantgárd foganású lírájára oly jellemző — a teljes igazság megmutatása érdekében tett — nézőpontváltás technikája lélektanilag motiváltan kap itt fontos funkciót. Az író látszólag válogatatlanul ömlesztzi tudatának képeit. Így egyik pillanatban az anyasírató rekviem bő érzelmességű monológját halljuk, a másikban — évtizedekkel korábban — a hőst kisfiúként látjuk, amint odalopakodik édesanyjához, hogy lélegzését hallgassa, mert nagyon fél a halálától. A szerelem emléke is ellenpontosító módszerrel jelenik meg, a szédítő boldogságtól az elválásig. Mindennek a fókuszában az idő áll, az idő tovatűnésével bekövetkező tragédia: az elmúlás. Ezért van a montázsok minden elemének történetisége: keletkezése és pusztulása. A gazdagon sorakozó sírfeliratok is élet és halál nagy kérdéseit hozzák elő. Hozzá tartozik-e a halott is a világhoz? Van-e az embernek valamilyen esélye a halállal szemben? Mint legtöbb kérdésre ebben a regényben, erre is kétféle választ kínál az önmagával vitázó tudat a pillanatnyi hangulattól, közérzettől függően: pozitívat és negatívat.

Ez az ellenpontosító módszer építi az életelvek és életfilozófiai elmélkedések világát is. Az elmélkedő értelmiségi tudatához hozzá tartozik a kultúra kincstára is. Így kapnak helyet a regényben írók, filozófusok aforizmatikus tömörségű megfigyelései. Vörösmarty, Marx, Lukács György, Spinoza stb. — gondolataikkal a vitázó elme világképének szerves részei. Olykor bújtatottan, az egyéni gondolatok mozgatóiként, a hős hangjába simulva szólalnak meg az ismerős eszmék, máskor hivatkozással, idézet formájában, de valamennyiszer a világban helyét kereső egyéniség belső dialógusainak részeként, a regény

filozófiai építőelemeként. A humor, az ötletesség gyakori megcsillanása is a gondolati funkciót szolgálja: „Melyik elképesztőbb: a bölcsék és az írástudók elveszejtésére kiadott summás parancsok bibliabeli félalnfabétáktól vagy ugyanazon modern diktátoroktól?”

A regény az egyéni étellel való számvetés közben egyre inkább az élet értelmessé tevésének lehetőségeit kutatja. Azért iskolázza a hős lelkét „az egész időn, a teljes világon”, hogy mindennel szembenézzen. Ne kelljen illúziókba kapaszkodnia, a teljes lét tudása tegye képessé az értelmes életre. Lászlóffy Aladár hőse a koncentrált és passzív önmegfigyelést győzi le a cselekvés vállalásával. Tág horizontú számvetése után jut el arra a következtetésre, hogy az értelmes életnek nem a halálra, hanem a halállal szembeszegülő cselekvésre kell összpontosítania erejét. Az individualista pozícióból a közösségi értelmű cselekvésbe, a passzív elmékedésből a tevékeny létbe kell igyekeznie. Az elmúlást az értelem nem tudja legyőzni, csak tagadni, de a vitalitás átmenti az életet a jövőbe. A morálisan felelős értelem is a vitalitás tevékeny aktusát erősíti: „De álomba, üzenetbe menekülni, csukódnai csak úgy érdemes, ha lesz, aki átveszi, éteti, használja, továbbküldi.”

Verseskötetek és újabb prózai művek után Lászlóffy Aladár *Házsongárd* (1989) címmel jelentette meg a több mint négyszázestendő házsongárdi temetőről írt könyvét. Ez a kultúrtörténeti esszé és tanulmány Kolozsvár híres temetőjének a szakszerű és érdekes bemutatása, gazdag tárgyi ismeretet kamatoztató magyarságismereti mű. Sorra megidézi, olykor szinte életre kelti a magyar történelem és kultúra azon kiemelkedő személyiségeit, akik a házsongárdi temetőben nyugszanak. A személyeket az erdélyi magyar történelem folyamatába állítva idézi meg, alakjukat gyakran élő legendájukkal is emlékezetesebbé teszi. Ez a négy évszázadon szemlét tartó mű az erdélyi magyar kultúrtörténet fontos fejezete, s szerves része az időben szabadon kóborló költő életművének.